

Сергей Герджиков

Азия – мигове и видения

Публикувано в сп. *Съвременник*, 2012, 2

Стихията на краткия огън, наречена човешки живот, ни изгаря бързо, и в края на малкия ни живот сме изправени съвсем безпомощни пред страховития и неописуем преход на умирането. Случи се така, че изживях два пъти нещо от този преход и те бяха различни. Първото малко умирање ме отнесе през черно пространство в жива бяла светлина.

Вторият път усетих разпадане на светещи енергийни точки, заличаващо всичко човешко и запечатващо се завинаги в ума. Помитаща имплозия-експлозия на безконтролно изтичане. След това всичко ми изглеждаше като жалък театър. Бях в болница, лекарите бързаха по коридора и разговаряха за важната си медицинска работа, санитарите бутяха колички с болни, болните щъкаха наоколо. Всички освен мен сякаш спяха, без да долавят неминуемото, а и аз спях, само че в този момент съзнателно. След време и аз потънах в забравата – не знаех какво трябва да променя и как да се подготвя за неминуемото, как да живея.

Това усещане за губене на време, за безсмислено щъкане пред лицето на единствено важното, се връщаше винаги в тежки състояния. То беше в корена на интереса ми към будизма и специално Дзен, който ме отведе в Япония и Китай.

* * *

В будизма основният смисъл може да се изрази като „събуждането от съня на живота-и-смъртта”. Бодхи е състоянието на свобода отвъд феноменалния свят, което Сидхарта Гаутама постигнал след дълга медитация под индийската смокиня и така станал Буда (просветлен). Бодхи на санскрит значи „будност” в този смисъл. Този път се следва от всеки сериозен будист, а и от хора от други традиции (християнските мистици). Някои отшелници и учители му посвещават живота си.

Каква мотивация е нужна, за да се отклониш от потока на живота – семейство, работа, общество, и да прекараш в изолирана медитация години, за да излезеш от световите? Трябва да си имал опит, да си докоснал излизането и да си усетил с цялото си същество събитие. То трябва да е достатъчно силно, за да те отклони от толкова много неща. Ти просто се погубваш, и ако там не намериш нищо, животът ти е минал напразно. Аз имам наченки на опитност в двете ми гранични пристъпвания, но засега нямам сили за впускане в целенасочено пътуване към границата.

* * *

Япония

Киото, Япония.

„Гайджин” на японски значи чужденец и има отрицателен смисъл. Европейците са навлезли неканени в затворения японски свят и са шокирали местните хора с арогантност, нечистоплътност и лоши маниери. И днес отношението към чужденците е едно никакво, неопределено. Отвъд фасадната и туристическа любезност те среща отчуждението и ти се чувстваш като странник.

Озовавам се в най-японския град на най-далечната страна, оказвам се сам и културният шок ме блъска като влак. Ходя по улиците като бял циганин и приветствам всеки друг бял

странник.

Обратните неща в японския живот объркват невероятно. На улицата се оглеждаш първо наляво, а оттам не идват автомобили. Тръгваш да пресичаш и те връхлитат отдясно! Чакаш си на автобусната спирка на привичната страна, но автобусът идва от обратната посока и отива в обратната на твоята.

Не може всичко да е обратно, защото ще е същото, както в огледало. Ние оглеждаме себе си в другите, а чужденецът оглежда собствената си страна в другата. Японците съвсем естествено не са могли да изберат същите конвенции за броене, смятане, писане и ред подобни знакови дейности. Затова за нас е чудно, че у тях „всичко е наопаки“.

Нашето улично движение е дясно – японското е ляво. Ние шофираме отляво, а те – отдясно. Ние чакаме автобуса на десния тротоар по посока на движението, а те – на левия. Когато пресичат, се оглеждат първо надясно, а после наляво.

Ние отваряме книгата „откъм лицето“, а те „откъм гърба“.

Ние пишем от ляво на дясно – те пишат от дясно на ляво.

Ние пишем в редове – те пишат в колонии.

В нашия текст има паузи между думите – в японския няма.

В нашите думи има ударение – в японските няма.

Ние имаме главни и малки букви – японците нямат.

Ние първо пишем личното име, после фамилията; те първо пишат фамилията, после личното име.

Ние първо пишем датата, после месеца и накрая годината; те първо пишат годината, после месеца и накрая датата.

Ние нямаме минало време на прилагателното – японците имат.

Ние броим с пръстите на ръцете от кутрето към палеца – те броят от палеца към кутрето.

Посоките на света на традиционните карти са обратни на нашите.

Ние първо пием твърд алкохол (аперитив), а после ядем; японците първо ядат и тогава пият алкохола.

Ние първо ядем супата, а после основното ядене; японците първо ядат основното ядене и после супата.

Ние слагаме навсякъде сол, освен в чая и кафето; японците слагат на много места захар, с изключение на чая и кафето. Чаят без захар се пие със сладки.

Ние пускаме жените напред, когато влизаме примерно в заведение; в Япония първо влиза мъжът, а след него жената. Ние палим цигарата и наливаме питието на дамата; японките правят същото за мъжете.

Ние мислим предимно с лявото полукълбо на мозъка, японците – с дясното.

Ние сме хитри – японците са наивни.

Ние сме иновативни – японците са традиционни.

Ние се лъжем – японците не се лъжат. (Има ритуално лицемерие.)

Ние сме добри в изобретяването – японците са добри в изпълнението.

Ние, когато обясняваме, първо казваме тезата и после я обосноваваме. Японците, когато обясняват, първо излагат аргументите и после тезата.

Когато искаме нещо, първо казваме какво искаме и после обясняваме защо. Японците първо излагат обстоятелствата и накрая искат.

Ние много говорим – японците много мълчат.

Ние имаме повече свободно време и умеем да се развличаме – японците имат повече работно време и умеят да работят.

У нас всички разбират от всичко и дебатът е нестихващ – в Япония всеки разбира от едно нещо и не дебатира.

Ние сме поотделно – те са заедно.

Ние постоянно казваме „не“ – японците постоянно казват „да“. Казват го със същото рязко кимване, както ние отсичаме нашето отрицание.

На тях всичко им е на място и, общо взето, навреме. На нас нищо не ни е на място и навреме.

Японците са проективни, те добре усвояват и прилагат. Особено са надарени в подреждане на пространството. Те са страхотни инженери и строители. За всичко е помислено. А вътре

стаите са така, както са били преди 1000 години. На пода рогозки, вратите се плъзгат, в стаите няма мебели. Вкъщи японците се обличат традиционно, с кимона. На стените има две хоризонтални дървени летви на равнището на горния край на прозорците, 50 см под тавана и на долния им край, 50 см от пода. Прозорците се плъзгат като вратите. Не са двойни.

* * *

Йероглифите – китайските знаци – в Япония се наричат *канджи*. Изскочили от тъмнината на дълбоката древност, те плъзват по екрана на компютъра ми като допотопни насекоми в стъкленница.

Когато на Запад кажат „йероглиф“, си мислят за „загадка“ на древна или чужда цивилизация, за нещо *скрито*, закодирано и секретно. За китайците (и египтяните), които са измислили този вид писменост, е било точно обратното – йероглифът показва предмета и идеята, вместо да изразява произнесената дума.

Когато в Интернет отварям български сайтове, текстът от кирилица излиза на японски канджи. Всяка кирилска буква се е превърнала в древно китайско-японско насекомо. Истинско нашествие. Те изяждат моите букви и ми закриват пътя към българските новини. Сякаш японците ме държат в плен чрез своите знаци. Засега ми е невъзможно да кирилизирам в японският Windows – българската кирилизация го разбива.

* * *

В първите дни в древната столица на Япония и Дзен, опитвам и избирам храните...

В една кутия с комбиниран обяд (бенто) има сварено яйце, малко пакетче горчица (васаби) и още три-четири неща, които не познавам. Едното е зеленчук и прилича на варена ряпа. Другото прилича на резен от калмар с дупка (за което го купих, но се оказа съвсем друго, някакво растение). Не знам дали е плод, корен или зеленчук. Третото е нещо лепкаво, желирано. Вкусът е неопределен, никакъв. *Нямам определено възприятие и не зная дали ям нещо вкусно.* За пръв път вкусям без възприятие (все пак е вкус, защото се усеща така, както всяка уста на човек ще го усети). Освен това е и ядливо, хранително. Но какво е – не знам.

* * *

В едно от писмата си до България неусетно написах: „Японците сякаш сънуват света“. По-късно размишлявах върху тази фраза. Сетих се за финала на книгата на Кастанеда *Пътуване към Икстлан*. Там магьосникът Дон Хенаро разказва, че когато *видял* света и търсел своето родно място, срещал хора-призраци, като в сън.

Когато ходя по улиците на Киото и особено когато пътувам с японците в тихия автобус, забелязвам по техните безизразни лица, че те сякаш сънуват света. Те не наблюдават наоколо, не слушат, не разговарят. Седят си свити в седалките и не мърдат. Ако ги погледнеш, не можеш да кажеш какво изразяват. Ако ги попиташ нещо, се сепват и дълго „се връщат“ към реалността. Наистина улучват спирката си, даже след като си дремват в буквалния смисъл. Но в повечето случаи те не спят, те *се изключват*. А после рязко стават, слизат от автобуса и поемат по пътя си. Техният път е предначертан и е главно до работата и обратно до вкъщи. По пътя си те не се оглеждат, не се шляят, не разговарят, не се мотаят и не се отклоняват.

* * *

Разбира се, в Киото има и много радости и развлечения, ако ги търсиш и ако имаш свободно време – нещо, което имат май само чужденците тук. Има ресторанти и дори ирландски пъбове (особено популярен е „Pig&Wissle – прасе и свирка“), а пролетта и цъфтящите дървета край река Камо привлича в събота и неделя тълпи тийейджъри и по-възрастни с бутилки бира и китари.

Седим на чайна церемония.

Момичето, чието име така и не чух добре, седи на колене на татамито и виждам очертанията на необикновено изправен и женствено оформен торс, увенчан от леко ъгловати рамене, дълъг врат и тежка черна плитка до кръста. Гърдите са малки и стегнати. Кимоното ѝ е снежнобяло с широк зелен колан.

Тази необикновена красота е неотделима от заострената японска „грозота“. Осцилирам между „грозно“ и „красиво“, опъвайки дистанция от привичното ми възприятие и вкус.

Лицето ѝ е изрязано като гениален шарж, с високи малки скули и вирнато носле. Очите са големи, черни като смола, те се движат неуловимо леко. Погледът е удивен и чист като на сърна, тя следи разговора. Лицето е обърнато към събеседника. Главата е леко наклонена и се откроява изящната шия, пресечена от плитката. Дъгите на веждите се повдигат и се движат. Момичето слуша мой въпрос. Устата се свива учудено в такт с извиването на очите и наклона на главата. Изрича задължителното „хай“ с цялата си убеденост, с цялото си лице. Следва разтегната и безкрайно заразителна усмивка, която издава котешки нрав и прави малки трапчинки на бузите ѝ.

Когато прави поклон, тя поставя двете си длани на татамито пред себе си с изпънати дълги пръсти, а главата се полага меко между тях. Тялото се извива в плавна дъга и плитката пада настрана.

И тази японка изразява кукленското и детското в японското момиче. Тя изразява заучени, макар и превърнати в природа, регламентирани настроения и значения: учудване, съгласие, служене, респект, смирение, но и прелестна радост от живота.

Няма го каприза, несъгласието, обидата, гнева. Няма го желанието и волята. Няма я личността, егото. Не мога да си представя това момиче да флиртува като жена и да води някого за носа.

С нея може да се разговаря, и то много оживено. Но няма да чуете нейното мнение. Тя само реагира на вашето. Тя не мисли лично, тя мисли *както трябва*, т. е. как да бъде на място и да бъде перфектна в служенето, в което се включва и разговорът с нея. Тя е дете, каквото си остава за цял живот японската жена. Японските мъже също са си деца, но повелите на възрастта тласкат напред и тази конфузия им пречи да излъчат чара на детското в себе си.

Цялата тази поредица от жестове изразява ритуалността на *садо* (пътя на чая), на японското и особено на женското японско поведение. Цялата красота на това присъствие е изкована от толкова мощна културна сила, че е някак неотделима от природата. Всичко говори за *служенето*, в което се състои нейният живот.

Ако това момиче се пренесе в моята страна и попадне сред нас, всичко това ще бъде загубено в неуместност. Нейната красота може да се стори някак девиантна и поведението ѝ – безпомощно. Нейната нагласа да служи, пронизваща цялото ѝ същество, изразена с всяка нейна дума, жест и движение, ще се разпадне в чуждата ѝ култура в комичност.

Човешките радости и грижи са преходни и значи нищожни. Дори и неразрешени, вътрешните проблеми избледняват на фона на по-сериозни или следващи проблеми. Времето лекува с отминаване и посрещане на новото. Тъгата минава, както впрочем и радостта. Болката от обида минава, както и удоволствието от похвала. Приятели се събират и разделят. Грешки се правят и се прощават. Врагове се сблъскват и оттеглят.

Грижите отминават и идват други грижи. Човек променя желанията, целите и интересите. Има и трайни неща, за цял живот, като деца, любов, работа, на която си посветен. С какво обаче трайните ценности и убеждения се отличават от трайните социални навици и заблуди?

А това е *ефимерност* на нещата от живота и в крайна сметка илюзорност. Силната вяра в ценни неща отслабва и дори изчезва пред лицето на умирането. Това навява мисъл за *суетността* и на този живот, с всичките му прелести и с цялата му тежоба. Дори животът и здравето изтляват.

Ако имаме нещо истинско, то няма да се подлага на преоценка и забравя, няма да се губи в безпомощност накрая.

Разбира се, животът при все това и може би именно поради това си остава чуден и ненадценен дар. Но трябва да се живее леко, без задълбаване в нерешимите емоционални проблеми. Времето ги „решава“ чрез опразването им от проблемност. Няма вечни смисли и значения, на които да държим и за които да се държим.

Изглежда има нещо в „бодхи“, което е отвъд смислите като техен източник...

* * *

Хората са в една и съща позиция относно това „нещо“.

Някои на Запад, особено интелектуалци, смятат, че в Далечния Изток и специално в Япония е налице някаква едва ли не вродена мъдрост по въпроса за смъртта. Че майстори на бойните изкуства и дзен-монаси *знаят секрета* и живеят според това знание.

Когато заговарям в Япония хора образовани на тази тема (което стана по-късно в периода на моя престой), те показват неочаквано невежество и безразличие. Преподавател по будизъм в изтъкнат университет не беше чел почти нищо по въпроса за „смисъла на живота“.

И все пак японците имат различна от нашата масова нагласа към смъртта. *Японската култура на смъртта е несъзнателна.*

Това, което слушам и чета за японските самоубийства и *бушидо* (кодекса на самурая), ме насочва към мисълта, че тук на смъртта се гледа по-леко. По-леко се приема смъртната участ на индивида и не се правят драми от умирането на един човек. Самоубийствата в Япония традиционно са част от обикновения живот и са актове на утвърждаване на принадлежност към рода и служба на дълга. Скоро по телевизията казаха, че лаборантка се самоубила, защото не установила наличието на бактерии на луда крава във вносно месо, при това нито един човек не е бил заразен.

Такава нагласа към смъртта, както проумях, е свързана с по-слабото наблягане върху *егото*. Западният човек (специално интелектуалецът) има нагласата, че с неговата смърт свършва света. Но защо: нали имаме деца, остава направеното, а животът кипи в милиарди тела. Животът не свършва с теб. И все пак: животът на всяко същество (и на нашите деца) е все същата ситуация на неминуемо умиране, а „вечните“ прекрасни статуи и книги не решават тази ситуация.

Дзен-майсторът Хакуин Екаку след първото си просветление възкликнал, че вижда, че няма раждане и смърт. Значи е проумял раждането и умирането на фона на нещо по-голямо. Но това съвсем не го направило недосегаем от съмнение, страх и безизходица веднъж завинаги. Проблясъците на този дзен-опит са изключително трудни и редки и не гарантират радикална промяна в нагласата и в живота.

И японците не познават смъртта. И те се страхуват от нея, разбира се. Живеем си и не правим нищо по въпроса. Годишите минават, събираме впечатления, пари, позиции и признание. Строим жилища и отглеждаме деца. Някои събират и проучват свещени текстове и духовни практики. Но нищо не си струва пред лицето на умирането за грамадното мнозинство хора. Всеки такъв смисъл е напълно и без остатък относителен, преходен. Той важи за някого, някога и някъде, и това някога и някъде също си отива. Значи смъртници служат на смъртници и за какво? Нали смъртността си остава. За какво работи животът тук?

* * *

Работя в дзен-храма Мьошинджи, в един малък университет, Ханацоно. Медитирам, копирам и чета текстове. „В огледало, във вода, в око, в кофа с вода, в кристал се виждат образи; но няма образи, които могат да се задържат.“ (*Ланкаватара сутра*). Чета това и без логически преход усещам проблясъка на представата за „не-нещото“, преди да е станало с помощта на възприемането и именуването „нещо“. Това проблясващо някъде там не се създава, не се превръща и не се разпада.

Проумявам в еуфория, че там някъде, в началото на завихрянето на една елементарна частица, трептят енергии, които някак си се намират и вече изчезват, и просветва и изчезва безпричинно „енергийна искра“, която не причинява следствия по силата на това, че не е нещо определено. И в самия атом нещата не са определени като пространствени обекти (както показва и квантовата механика).

В атома, молекулата и кристала; във водата, земята и въздуха тече неопределено(то), което „прави“ чрез нашето възприемане и имената небето, земята и водата, кристала, атома и нас самите. Да проумееш, че „човек“ е в крайна сметка такава име-форма, е решаваща крачка.

Щом „това“ не е нещо и няма същност, определеност и даже битие, то не може да „възниква“ или да „изчезва“ и е извън възприемаемите феномени, а други няма. Нищо извън нашия човешки и изказан опит не тече във време, не се разполага в пространство, няма битие и не е нещо. Това е някаква ефирна и безформена празнота, която тече през всичко и е „вътрешният аспект“ на нещата, откриваем в нас като „ум-неум“ и така съставляващ

„предчовешката и досветова наша природа“.

(Това са разсъждения, породени от едно просто проумяване отвъд думите.)

Така на фона на музиката на Doors пред мен се отваря за миг врата, зървам истина и отново се затваря. Смаяният ми умствен взор остава безмълвен и още няколко секунди задържам проблясъка, който постепенно се разтваря. С големи усилия на волята фокусирам една неясна представа за това и разчленявам този ред мисли, а истинското преживяване остава там, в отлетелия миг.

Записвам го след минути на полето на страницата на *Ланкаватара*. Остава си там и повече не ме навестява.

* * *

Разбирането няма дъно, няма видими граници. Разбирането в жива ситуация с действие (а не само на знаци във формална система или на текст), *се извършва в самото действие.* Разбрал съм нещо, когато го правя като хората. Мога да кажа, че съм разбрал всичко от отговора на една японка на улицата, ако ме довежда до целта. Тя може да ми казва и неща, които не разбирам, но те са въвн от отговора на моя въпрос. И без достатъчно познаване на езика, аз постигам смисъла, който се изчерпва примерно с: „нататък, след две улици надясно”.

Тънкият момент е, че дори да бях разбрал всички думи от едно местно обяснение, отново нямаше да е определено дали съм разбрал всичко. Защото тези същите думи имат зад себе си нагласи, придаващи им плътност за говорещия.

Не е възможно пълно описание на значение. Няма значение *само по себе си като такова.* Значението е *относително и прагматично.* Относително е, защото важи само в определена координатна система. Примерно установяваш, че японците пият малко алкохол (но в сравнение с теб). Друг наблюдател, трезвеник, намира, че японците си пийват много. Намираш, че са добри инженери. Но ако питаш немците, може да ги разкритикуват като кописти, лишени от творческо мислене.

Онова значение, което може да се изкаже и сподели, се свежда до човешка ситуация и действие. Извън това то никога не е ясно, колкото и добре да го преведеш. Така и добрите книги за Япония създават изкривена представа.

Чувството *саби*, пронизващо японската лирика *хайку*, не може да се „преведе” примерно като „самота”, а няма по-точна дума. Японците в сравнение с нас нямат „Аз”, не се самоизтъкват, а напротив – затварят се, и навярно това затваряне води към тяхната особена лирична самотност (*саби*), която е съвсем различна от западната самота на егоцентричния Аз.

* * *

Тук, в моето възприятие, което се попълва в хода на местния ми опит като чужденец, аз се натъквам на напрежение: засега много нещо не ми е ясно, не ми се връзва, изплъзва ми се. *Няма цялостен свят*, има „дупки” в света, пробиви, неопределености. Не са ми ясни поведенията на хората и скритото в техните фрази. Което не значи, че като открива някаква предполагаема „японската същност”, ще ми се изяснят изведнъж.

* * *

Най-неочакваният ефект от това усилие за „потопяне в чуждото” е, че „своето” се губи осезателно: губи се вярата в „очевидни” понятия като аз, свобода, същност, единно, Бог.

Когато се опитваш да разбереш японците, трябва да помниш *културната дистанция и относителност.* *Разбирането е отнесено* към собствената гледна точка. Без да го съзнаваме, *ние всичко измерваме и оценяваме от невидимата от самите нас родна* (западна, европейска балканска, българска) *позиция.*

Когато тази изходна позиция се размива и губи, тогава осъзнаваш, че е „била там”, в твоите нагласи и почти несъзнавани понятия.

И тогава намираш, че преценките ти общо взето не са сравними със собствените преценки на японците. Сравненията между културите и формите извън определен контекст и база са безсмислени. Безсмислени са и споровете между културите и особено в дименсиите „по-добро”, „по-ценно”, „по-истинно”.

Истинските и смислени разговори по темата за живота и смъртта може би започват след

натрупването на взаимно разбиране.

* * *

Защо японците и китайците у дома си не знаят английски? (На десет един проговаря и разбира.) А пакистанци, индийци и даже иранци, иракчани и араби, знаят. Защото японският и китайският са коренно различни от всички *индоевропейски* езици. По същия начин и за нас японският и китайският са много по-трудни от английски и даже от хинди и арабски. Така е и в обратната посока. Японците, макар че учат английски от малки, не го знаят, далечен им е. Учат много английски, но отблъскването, което имат към този език, е много голямо. Моят познат Кенсаку след шестстотин часа по английски в училище не може да върже едно смислено изречение. Изпитал съм огромното напрежение при учене на японския език с тази огромна писмена система от *канджи*, *хирагана*, *катакана* и *ромаджи*. Самата графика на знаците, дошли от Китай, е отблъскваща за нашите мозъци. Виждам как японците пък мразят английското произношение. Една японка на телевизионен урок по английски („е-го“) цяла вечер се мъчи с фразата “Help your self”. (С японските срички то се превръща в: „Херупу юру серуфу“).

* * *

Прочетох в официална декларация на кметството на Киото, че градът се провъзгласява за средище, за синтез на културите.

Ха-ха! Къде са тук другите култури? Туристи, шляещи се из няколко храма. Когато по улиците на този най-японски град се срещнат двама бели обитатели, те се поздравяват и дори заговарят. Дори черният чужденец ти става близък. Чужденците, живеещи в Япония са около един процент, а в Киото – по-малко. То няма живо присъствие на чужди култури и няма чужденци, те ще правят център на културите!

Но на витрините на магазините стоят манекени само от бялата и черната раса (!). Пълно е със западни (глобализирани) вериги магазини и заведения. На върха на хълма Хейан на север от Киото са направили френски тип парк, с подстригани линии от храсти, и са *прерисували* картини на Дега и Сезан, Мане и Гоген.

Факултетите в университетите силно наподобяват западните, във “Faculty of letters” се преподават западни философи. Разговорите ми показват, че това е объркващо и превратно, то сякаш усилва неразбирането. Науката се приема от учащи и преподаватели като истина от последна инстанция, а не като процес, пълен с грешки и ревизии. Копирането най-вече прави изолацията (дистанцията) осезаема.

Японците правят *много*, за да надмогнат *изолираността си*, и *още по-много*, за да я *усилят*. Самоцелното усилие за копиране без смисловия фон води до естествена реакция – японците намразват всичко западно.

Не е това начинът. Правилният начин се намира със свободно самостоятелно решение на отделни индивиди, които наистина силно искат да се отворят към чуждото, изследват, пътуват и общуват с чужденци.

* * *

Разбирането е прагматично. Да допускаш непознаваеми мисли от друг човек и спрямо тях да строиш своето поведение, е безполезно и вредно. Води до сигурно неразбиране и неадекватност. Най-прекият път е да го попиташ: какво, защо. В този случай той *идентифицира най-точно собствените си мотиви*. Ако това е невъзможно, спести си всички подозрения, предположения – особено негативните. Почакай и ще разбереш, като му дойде времето, в подходяща житейска ситуация. Но даже не това е съществуването на проблема.

Просто няма съвсем скрити неща като например *„японско лице зад японската маска“*. Ако то има реалност, тя ще се прояви. Светът е пред нас и външното и вътрешното извират от океан на неопределеност. Човешките черти могат да се открият при наблюдение. Бъди внимателен и ще видиш и чуеш: израз, мимика, тон, дума, постъпка и т.н. Ще прочетеш много неща. Ще разговаряш с хора, знаещи английски, а след това ще проговориш японски. Останалото е някаква енергия без форма и определеност.

Следствие на това е: Имай доверие и си спестявай хипотезите. Хората са такива, каквито

се показват и както се държат. Нещата са така, както се възприемат и правят. Един сън е по-реален от една предполагаема, недостъпна чужда мисъл.

* * *

Седим след изкачване на върха *Буна-га даке*, обядваме и чакаме автобуса в малко крайпътно заведение в селището Бомура. Животът тук се е спотаил в еднакви островърхи къщи. Отнякъде звучи японска песен тихо и носталгично. Две деца навън си подхвърлят бейзболна топка и я ловят с ръкавици. До мен Хисако и Кенсаку си говорят японски. Имам чувството, че сънувам – светът изпълнява някакъв непонятен за мен ритуал.

Чужд път край чуждо село в много чужда страна. Странното е, че всичко това е някак като у нас: тихо село, затворен ресторант, забравено заведение някъде накрая на селото. Провинция!

Мрачен мокър следобед на малка пуста уличка в Киото. Само светофарите сменят цвета си. На кръстовището тихо чакат две бели коли и една черна, а високоговорителят повтаря напевен стих от стара японска песен: „...о-и-шоо-тооо...“. Мелодията има звучене като нашата „Хубаа-ваа сии мооя-а гоороо“.

Как да се добереш до „душата на Япония“? Дали ще ти стигнат пет години, десет, двайсет?

* * *

Аз съм в положение на чужденец като никога досега в моя живот. Но това ми помага да осъзная, че *всички тук сме чужденци*, и то не защото *не сме на мястото си*, а тъкмо защото като хора сме на мястото си. А това място е като бурна река. Реката те носи неумолимо към края на света. Там, където реката пропада в бездънната паст на неизвестното, животът свършва.

Ти търсиш нещо да се заловиш, намираш дървета и клони, правиш сал, на сала построяваш колиба. Покриваш я с покривало и се приютяваш в нея. Но и сега, макар и по-незабележимо и *неосезаемо*, се носиш по същата река. Разликата е, че се лишаваш от прякото ѝ възприемане. Отново ще стигнеш до водопада. Ще падаш сяло в него и няма да си свидетел на цялата мистерия. Ти си удавник и търсиш да се заловиш за каквото и да е.

* * *

Ако намериш нещо отвъд цикъла живот–смърт, но не с думи, а с проумяване, с трайно постигане, нещата стават други. Тогава си наблюдател на зрелище. Животът за теб не е безмилостна участ, а мистерия, която се разиграва. Онова в нас, което надхвърля съществуването, наречено с нашето име, оставя живота да си тече без да се завързва в този възел. „То“ (неизбежно и подвеждащо местоимение) остава вън от ролята и *светува света* съзнателно, то не се ражда и не умира. То вижда и помни какво е да се родиш и да умреш, знае го от минал опит.

* * *

Фуджи-сан!

Изкачването върви в добър ритъм. Дращим със зъбите на „котките“ по заледения склон, спираме и се снимаме. Дишането става все по-трудно, вятърът става все по-студен. Но синевата на небето се открива и *настъпва празникът на изкачването*. Фуджи-сан се очертава с неумолими бели склонове и черни сенки на отвесните места. Бляскавите сцени се редуват със сиви талози и върхът си играе с нас играта на тръпкава криеница. Чувствителен съм към лошото и хубавото време и настроението ми се сменя в ритъма на тези вълни. Тук лошото време сякаш усилва чувството за *магичност на този неповторим връх*. Ням и задъхан, се вирам в танцуващата мъгла и в мен тържествува тръпката на риска.

Там, по стръмния леден склон, по извисените облаци под нас, аз откривам само омагьосващата красота на света, но не ми се открива дори за миг някакъв смисъл.

Горе, на ръба на кратера, виждам *шметни дълбини без видимо дъно*. Усещам се нищожен сред белотата и виждам в нея непроницаема тайна. После облак покрива всичко, задухва и запръсква сняг. Светът се превръща в бяла безбрежност.

Няма знак – знаците ги пишем ние – драскаме по белотата без капка разбиране и надежда,

а снегът отново и отново затрупва жалките ни драскулки.

Бяхме на магическия Фуджи-сан! През главата ми минават образите на върха от моите сънища, мечти и представи. Бях го видял мистично-бял на лунна светлина, а аз пълзя нагоре без сила и видим край. Бях го видял леден, враждебен и смъртоносен, с бесен вятър, който хвърля тялото във виелицата по склона и изцежда силите. (Такъв беше образът от сайтовете с разкази за зимни изкачвания.) А когато се връщам към реалността, го виждам как се стопява в мъглата и чезне неговото обаяние. Изкачването вече е свършило.

Няма чудо на върха. Няма и следа от японски ками, будистки архати, никакво специално присъствие. Понякога копнея да изпитам чудо, да видя сцена от бъдещето насън, да видя ясен знак, с който да ме докосне „отвъдното”. С ума и тялото си съм здраво вкоренен тук и светът не ми казва нищо за други светове. Ако само знаехме или имахме бегла представа къде отиваме, животът щеше да е друг.

И така, на ръба на кратера виждаш шеметна дълбочина без дъно. По всичко изглежда, че няма нищо особено в тази бездънност.

* * *

Филмите за Япония показват често *Гиндза* в Токио, центърът на Токио, сгъстено място свръх-модерна цивилизация (сегашно Токио, през 2012, е вече над 30 милиона души).

Булевардът и кварталът Гиндза е блестящо място, но аз го усещам особено *кухо*. Чисто подражание, еkleктика, безвкусие и глупави реклами. Блясъкът е налице, има достатъчно високи остъклени сгради, светещи надписи и огромни екрани, много, много коли и хора, но няма оригиналност. Тези мегаполиси се строят по един оригинал: Ню Йорк. (В Ню Йорк обаче бях усетил сгъстена огромна енергия.)

Изкачвам се на небостъргач в търсене на панорамна гледка, но всички тераси са надлежно заключени – поредна мярка за безопасност на японските граждани. На всеки етаж в тази сграда има кино и дават няколко американски филма. А японското кино? По-незабележимо тук, отколкото българското в моята страна.

Токио силно изразява абсурда на потребителската цивилизация, още повече че е *копие* и кухотата личи по-силно. Мравуняк от потребители на сандвичи, обеда в найлонови кутии, цветни списания с еротично-садистична *манга*, малки и много скъпи кутийки за живеене и бели лъскави коли, с които не могат да стигнат доникъде в мравуняка. (Гражданите на Токио пътуват за работа и за къщи всеки ден по няколко часа.)

Хилядолетната красива и жестока Япония е погребана. Сегашното Токио („Източна столица”) е било мирнолюбиво рибарско село на име Едо, когато оттам се появява Йеясу Токугава и взема властта през 1603 г. Той определя Едо за седалището на шогуните от династията Токугава за повече от двеста години, а после и на Императорския двор. Съвременното Токио на небостъргачите и пътищата на нива е построено след 1945 година върху изравненото със земята от американските бомби и пожарите милионно дървено селище.

* * *

Главният свещеник на шин-будисткия храм *Киото Бетсуин*, Енио Негата-сама казва, че Амида Буда е в нашата воля и решение. От нас не се очаква нищо, защото нямаме нищо. Нашето аз е от начало до край Амида.

Разговорът се води между него, мен и Фуми, моят приятел тук, свещеник и преподавател по будизъм, около ниската масичка (котацу) във всекидневната на Фуми. Седим на меки квадратни възглавнички (забутон) и пием – аз и Фуми френско бренди, а старият – портокалов сок. Аз се настройвам да обяснявам моето занимание с будизъм и интереса към будизма на Запад. Хваля будистите, че са толерантни към другите религии и „мистични” опитности.

По повод скъпите западни коли на собствениците на будистки храмове и нагласата на шин-будизма за попадането в *чистата земя* (рая) казвам, че не можем да смятаме религията за удобен начин за опрощаване на скверния живот, който водим. Имам предвид думите на техния отец, Шинран, който е казал: „В чистата земя на Амида има място даже за праведните, а какво остава за нас, които тънем в порок“.

Имам чувството, че шин-будистите, като някои от нашите християни, си измолват от бога правото да вършат всевъзможни свинщини и да живеят като скотове, щом си признават греха и

се изповядват като слаби същества, неспособни за добродетел, затънали в грях и разчитащи само на божията благодат. Казвам, че трябва да поемем отговорност за нашите постъпки. Не можем само да искаме дарове и прошка. Нашата божествена сила ни прави отговорни. Фуми се впечатлява силно от това философстване.

Старецът в отговор обяснява, че веднъж осъзнали пустотата, ние нямаме собствено аз и „отговорност“ в смисъл на независима субстанциална воля (тези думи са мой превод). Свещеникът подчертава при това, че не познава Васубандху, Нагарджуна и другите будистки мислители. Фуми се намесва и обяснява, че японският ум не работи твърдо и гъвкавата му логика понася дилемите, без да ги решава.

* * *

През нощта се будя от тежък сън с нападение от диви животни. Надигам се тежко от надуваемата постелка и се изсулвам от спалния чувал. Отивам до тоалетната (удължено клекало, копие на древна китайска тоалетна).

Наплискам си лицето. В мивката на кухненския бокс на храмовата зала пълзи голяма мъхеста стоножка. Опитва се да се изкачи по гладкия хром към ръба на мивката. Заливам я с вода от чешмата, но тя не се предава. Не иска да потъва в отточната тръба. Бори се героично с потоците вода, които я обливат, все едно човек да се вкопчи в гладка скала под водопад – малко упорито същество, което не иска и не иска да умира – също като нас.

След това стоножката се появява в съня ми с образа на шин-будисткия свещеник Негата-сама и, напирайки в решетката на мивката, казва с думите на патриарха Шинран: „*Потъвам в ада, но ще се преродя в Чистата земя на Амида Буда!*“

* * *

Филм за Бенарес. В града до могъщата река Гандж, в стария Варанаси, където от устата на просветления Сидхарта Гаутама за пръв път са прозвучали Четирите истини за страданието и освобождението, един човек умира от мизерия и смрад. Не един, а много. И още по-много в останалите бедни и мръсни градове на Индия. И неизброимо много по света. Хората в далечния Изток имат истината на Буда, но тя не е направила земната участ по-малко болезнена.

Преди двайсет и пет века младият принц Сидхарта се разхождал със свитата си вън от стените на двореца и бил поразен от човешките мъки в лицето на един болен човек, един старец един мъртвец, когото изгаряли. В началото на нашия век колелото на човешката орис продължава да се върти. Умиращият е сгърчен от глад, от него са останали само кожа, кости и душа. Той е свит в позата на зародиш, сякаш се е запътил натам, откъдето е дошъл. Онази първа и последна поза, в която в началото ни хвърлят в този свят и накрая ни изхвърлят от него.

Все същата човешка мизерия. Колелото на самсара се върти без край.

Бенарес, пък и Индия като цяло, сякаш не познава и не признава времето. Имам чувството, че той е все същия град отпреди две хилядолетия и половина и виждам как наистина времето е илюзия, историята е водовъртеж, а човешкият живот е сън, сънуван безброй пъти. Край Гандж, също както по времето на Буда, горят големи кладии, на които изгарят труповете на умрелите.

Страданието пронизва живота, както водата се просмуква в пръстта и заедно хранят кълна, за да набъбне. То идва с живота и си отива с него. Самсара. Самсара? Самса...

Китай

* * *

Китайци гребат водите на огромна река с пясъчен цвят, която се вие в могъща планина. Те седят един зад друг в много дълъг дървен съд, оформен като дракон. Огромното кану започва с главата на дракон, красиво скулптирана, с дълга шия, и продължава с дълго, добре оформено тяло, за да завърши с красива опашка. Този дървен дракон сякаш лети, порейки жълтата вода, тласкан от мощните синхронни загребвания на своите криле – греблата. Селяните на него се радват, те осъществяват древен ритуал – състезават се две лодки от едно село до следващото. Устройва се празненство, през нощта се танцува, пее, яде и пие около огромни огънове.

Тези китайски плавателни съдове имат отпред огромни драконови очи – за да виждат пътя и да се насочват правилно през водите.

Драконът ми прилича на стария Джуандзъ с вековното си лице, сбръчкано като костенурка, рядката брада, изпъкналото чело и скули. Той седи, траен като скала, жив от две хиляди и двеста години, макар че пепелта му отдавна е разсеяна.

* * *

Корабът навлиза в Шанхайското пристанище. Постепенно пред нас се разстият очертанятия на един мегаполис, а пристанището представлява запуснатата, ръждясала и мърлява социалистическа действителност. Разликата между чиста Япония и мръсен Китай се хвърля в очи.

* * *

Тук е старият, обикновеният Шанхай – пълен хаос и мръсотия. По улицата – всевъзможни сергии, закуски, зеленчуци и плодове, разлети мазнини, черни лепкави субстанции и разрушени тротоари. Тролеите скърцат, клаксоните на колите пищят, а някъде се извисява звук на азиатска музика и протяжен глас. По улицата препуска много опасен поток от коли, автобуси, тролеи, велосипеди и, изглежда, няма пощада, ако се опиташ да пресечеш. Но на светофарите хората пресичат и на червено, бежешком.

Намирам каса за билети. В няколкото секунди, които губя в задаване на въпрос на английски, няколко китайци и китайки си купуват жетони, като безцеремонно ме избутват отляво и отдясно. Купувам си жетон и влизам с тълпата в акостирания ферибот. Ръмженето е ужасно, но се добираме до другия бряг. Разглеждат ме любопитно и от упор. Говорят много, можеш направо да припаднеш от глъчката на звучния китайски.

* * *

Отсреща сякаш е друг град от друга държава и цивилизация. Докъдето ми стига поглед, се извисяват тридесет, четиридесет, петдесет и повече етажни небостъргачи. Приятни са на външен вид, авангардна архитектура. За разлика от Гиндза в новия Шанхай цари спокойствие. Бизнесрайон на банки и огромни фирми. Над всичко това доминира кула със сфера на ниво над 500 м: Asian Tower. Улиците са чисти и спокойни. Разхождат се сякаш други китайци – ведри и усмихнати – по алеите между зелените площи. Пред кулата виждам красиви момичета, подканящи туристите да се изкачат.

Продължавам напред по улица с примамливи светлини. Оказва се цял ред луксозни ресторанти: китайски, индийски, вьетнамски, корейски, японски. Пред входовете стоят девойки в национални облекла и канят. Сядам в китайския ресторант и се храня любопитно на кръгла маса с огън в средата, на който сам си приготвяш вкусни хапки. Смрачава се. Обстановката става все по-предразполагаща и ми напомня оживената вечер на българска пешеходна зона, с разхождащи се двойки и привлекателни момичета, облечени приятно, с романтичен привкус на предстоящи емоции.

* * *

Качвам се автобус за Хуаншан, една островърха каменна планина с голяма будистка история.

Автобусът се пълни с хора, чанти, куфари, кашони, торби и дървена каса, дълга към метър и половина. Хора със замах! Не си поплюват и нищо не ги спира. Хранят се обилно и захвърлят хартийки навсякъде, пушат, хвърлят фасовете и плюят. Скоро площадчето се покрива с всевъзможни боклуци. Минава стар китаец и прибира боклука в ръчна количка.

Има ли сила, която може да изхвърли боклука от Китай? Изглежда, никой освен мен не го интересува този въпрос. Явно никой не се притеснява от миризмите и мръсотията.

* * *

Изпитвам за пореден път шок от чужда култура, но в по-силна степен от Япония и по-различен. Красивите високи чуки на Хуаншан ме издърпаха тук и си представях слънчев, чист Китай, със спретнати хотели. Книгата на Lonely Planet лъже. Тя спестява на читателя-турист

мръсотията, липсата на информация и незнаенето на английски. В Пакистан дали ще мога да избегна това?

Автобусът се поврежда отново. Хората наизлизат и всеки задоволява първични нужди. Търся място край храстите, но китайците, изглежда, са готови да правят това в самия автобус.

Някак си стигаме до вечерта в Хуан Шан – двеста километра за десет часа.

* * *

На входа на планината – национален парк, се тълпят стотина китайци, които вдигат шум за хиляда. Големи групи от цял Китай са дошли, за да изкачат колективно планината. Подвикват си, събират пари, купуват билети. Нарещдам се на опашката. Китайците си викат през рамото ми.

Китайците са един и половина милиарда, но вдигат врява за три. Има ли повече от един китаец на едно място, а то винаги има, има и врява. Говорят през цялото време, и то не тихо по двама или на малки групички, а шумно и от разстояние. В големия град първото нещо след велосипедите, което стряска, е пищенето на клаксоните. Когато китаецът шофира, той държи всички да са наясно и нащрек, защото е опасен. Но тъй като пешеходците в Китай искат същото, се води люта битка. Пешеходците не обръщат много внимание на засилените коли и си минават където искат. Разминават се на косъм от сблъсък.

Тъй като на Хуаншан срещнах и японски групи, можах да ги сравня отблизо с китайците. Японците си мълчат, те са свити, докато китайците държат всичките им емоции и мнения да се знаят на момента от всички.

Китайците се придвижват масирано и на големи групи. Те са агресивни – ако оставиш само пет сантиметра пред себе си на опашка, там веднага ще се пъкне китаец, преборвайки се с още един-двама други китайци, които се опитват да се пъкнат. При това се разменят недотам учтиви изрази. В резултат се създава такава дандания, че на километри може да се разбере, че тук нещо дават или продават.

Когато китаецът се пъкне пред теб, той не остава спокоен и доволен, а се обръща назад и вика право покрай ушите ти, за да намери приятелите си и да ги повика. Тогава неговите китайци идват и се залепят отстрани. Те коментират и събират пари, а ако отново им дадеш пет сантиметра, ще се напъкват и те пред теб.

Отпред някой купува билети за група, но парите не стигат и той вика назад. Отзад не могат да изяснят кой трябва да доплати. Други китайци с пачки юани се натискат да стигнат до малкото гише. Невъобразимото натискане напомня натискането за билети за някакъв концерт на пенсионирана рокгрупа у нас. Аз се поскарвам на английски да не прекаляват с мен и всявам някакъв минимален респект, колкото да се добера до касата и да си купя билет. Почти изцеден, започвам изкачването по алея, която преминава в стълба. Това е много далеч от романтичните ми представи за тихо, спокойно и прелестно изкачване по тънки пътечки и скали.

* * *

Моят темп е бърз и се отскубвам напред. След час изкачване стигам поляна с хотел и няколко китайци, които си почиват, пият чай и говорят. Гледайки илюстрираната карта, трябва да съм пред хотел „Небесната столица“. Тръгвам напред по тънка алея за самия връх. Алеята се точи в приказна гора от вечнозелени кедри, специфичен вид, играещи ключова роля в будистките и даоистки истории и легенди. Във филма „Тигър и дракон“, сниман тук, свободният воин и неговата любима се гонеха в полети между дърветата.

Напред се разкрива приказната, фантастична красота на планината. Остри чуки се показват като айсберги от бялото море на мъглата. Това море се движи, вълнува, променя и се разкриват нови шилести чуки, като се скриват първите. Всички тези игли, мечта за катерача, си имат имена, които няма как да запомниш, но в превод звучат много романтично: *Скалата на летящия монах, Върхът на деветте дракона, Върхът на даоисткия монах, Върхът на червения облак, Пещерата на небесното същество, Лъвският връх, Върхът на пурпурния облак, Осемнайсетте архата, Безсмъртният сочец пътя...*

Тази гледка: остри чуки, стърчащи от море от мъгла, е основен сюжет за рисуване в будистката традиция. Досещам се, че и каменните градини в дзен-парковете – остри камъни в основа от ситен чакъл – изобразяват именно тази легендарна за будизма планина.

* * *

Самите имена на върхове и храмове говорят за мистична традиция. Тук много монаси са търсели покой и просветление. Много художници са се вдъхновявали, за да изобразяват Дао или нирвана. Храмовете имат също чудни имена: *Храм на благодатната светлина*, *Храм на новолунието*.

Монасите са идвали в планини като тази с цел да проникнат в тайнството на света и в границите на живота, слушайки мъдри учители. Навлизали в пластове, недостъпни за нас. Със сигурност повечето гости на тази планина не са намерили прозрение, но са намерили спокойствие, усет и респект към това тайнство. Навярно планината е ставала ням свидетел на човешки чудеса.

Но и сега, както тогава, се намират майстори, които водят другите от позициите на знаещи истината отвъд думите. Такива са японските *роши* („свободен човек“), има такива и в Китай. В тибетските и китайските предания е пълно с летящи монаси, с йоги, които умират и се връщат в този свят, и йоги, които разтопяват ледове с телата си. Такъв е бил поетът-магьосник и светец Миларепа. Във висока степен историите за техните дела са плод на въображението. Но чан-учителите не са отдавали значение на подобни чудеса. Тяхното внимание е било насочено към мястото, където *смъртта и животът се виждат като две страни или фази* на един по-голям процес.

* * *

Чувствам се някак празен – тръпката е преминала. Минава ми мисълта, че *романтиката на пътуването е в неговата празнота* откъм смисъл – истинското усещане за предел и непонятност. Ние не знаем защо търсим приключението, но визираме една романтична поредица от преживявания. И когато го намерим и изпитаме, ние осъзнаваме, че романтиката е ефимерна и с неясен смисъл, ако изобщо има такъв. Сякаш самата лишеност от смисъл кънти в тръпката на пътуването като неизвестност.

Неизвестността може да бъде страшна, но и приятна. Когато се движим по ръба на известното и сигурното, вдишваме и осезаваме неизвестността и несигурността на света. Без това движение на ръба, без приключението, ние оставаме слепи за непонятното чудо, което намираме тук, на Земята, и напускаме при смъртта си.

Тези недотам ясни мисли ме обземат в микробуса на път за градчето Хуаншан (Ганкоу). Изнизването на пейзажа назад възприемам като пътя ни през живота, течащото време, без да имаме възможност да спрем онова, което се изнизва.

Тръпката на приключението се превръща в тръпка на безпокойството: въпреки новия път, новото място и новото познание, *няма новина в проумяването на света*. Все още мигът отлита, все още разбирането не идва, все още няма решаващо послание, което да промени живота ти. И с всяко ново пътуване, в неговия край, аз си давам сметка, че няма знание под небето, което да ни посочи „причината за това да сме тук“. По небесния път между скалните чуки на Жълтата планина, в която са медитирали монаси, бродели мистици и където са останали легендите и красивите имена, го няма за нас озарението.

* * *

Но има моменти, в които падащите листа, разпръсвани от вятъра, спират и ти прозираш и се (пре)върщаш в своята неподвижна, неродена и неумираща природа. Тук наричаме това Бог. Тези моменти не са гарантирани по пътя на странстващия в непозната земя – те се появяват на което и да е място, стига да си напреднал достатъчно по пътя на освобождаването на онзи ум без мисъл, който вече не е и ум, не е и нещо...

Острите чуки в морето от мъгла на Хуаншан обаче неслучайно са били специално място. Такива места на сила и покой даряват атмосфера за откъсване...

* * *

След чудесен обед в ресторантчето на моя домакин и водач Ху се натоварвам с раницата и хващам малък автобус за Тунши (Tunxi). Изпраща ме и другият китаец с чудесния английски. Качвам се и се отдавам на гледката по долината. Редят се скали, гори и селца.

Аз се опитвам да снимам, но не се получава – автобусът е бърз и доста вибрира. Точат се пейзажи и мъгли. Минава час. Китаецът до мен кротко заспива на рамото ми.

Мисля си отново за онези неща, които изложих по-горе. Обзема ме тъгата, позната ми от междинните моменти и от края на всяко пътешествие. В този момент китаецът до мен се събужда от мислите ми, освобождава ме от тежестта си, понечва да ми възрази, но поради незнание на езици се отказва, извърща се на другата страна, изхрчва се и се изплюва шумно между седалките. Така той изразява отношението си към празните ми мисли.

* * *

В автобуса за Ханчоу на седалката от дясната страна е седнала дългокрака китайка. През цялото време тя се гласи, сменя позата си, вдига небрежно полата си и ми показва дълги, прави мургави крака. Бюстът е стегнат и загатнат леко от полуразкопчаната блузка. Косите са свободно пуснати, а лицето е с широки скули, сочни устни и черни, закачливо усмихнати очи. Пръстите на ръцете са дълги и изящни. Видима е вродената грация на жестовете, с които отмята коси, променя положението или се извърща към мен. Тя седи с кръстосани крака, самата женственост. После ги отваря, обръща, отново събира. Протяга ръце нагоре и очертава идеален бюст.

На погледите ми отговаря скорострелно и раздвижва колене и бедра. Няма и следа от японски свян. Хващам погледа ѝ в един момент и двамата се усмихваме. Какво ли става в главата ѝ? Минаваме покрай голям магазин „METRO“. В един момент я питам от Ханчоу ли е. Тя ме разбира трудно, но потвърждава, че пътува за Ханчоу. Питам я дали знае хотели в Ханчоу и откривам безизходната истина, че тя не знае никакъв английски!

* * *

Китай по дължина е около 5 000 километра. Преминавам ги бавно, на етапи: самолет – автобус – хотел – трекинг – хотел – автобус – изкачване – хотел – самолет...

Пътувам по разбити планински шосета с разбити автобуси, минаваме покрай мизерни селища и кални спирки.

Мисля си, че Китай прилича на дракон, който сменя кожата си. Той се търка, търка се драконът о дървото на хилядолетната си история. Падат люспи и кожа. Показва се нова кожа и нов дракон отдолу.

Пакистан

Пътувам с автобус от Кашгар към Сост, Пакистан. Пътят се точи през пустиня и рядка растителност с редки пастирски колиби. Спираме за нощувка на китайска територия. „Karakorum Highway“, строен от китайската армия, се извисява постепенно. Навлизаме в планината, Каракорум Хайуей е път-зрелище. Сравняват го единствено с друг китайски път през Хималаите: „Friendship Highway“, който свързва тибетската столица Лхаса и непалската столица Катманду. Планината е скалиста и върховете нависоко са заснежени. Границата е на кота 4500 м надморска височина. По серпентините надолу закъсваме: огромен камион е препречил пътя. Повредена му е задната предавка и не може да маневрира. Два джипа „Toyota Landcruiser“ успяват да се проврат, но автобусът не може да мине. Двадесетина мъже бутаме многотонното чудовище, то мръдва, но недостатъчно. Отгоре идват два камиона и го теглят.

„Allah Akbar!“ („Бог е велик!“) е написано на табелка в стаичката на чек-пойнта, където плащам такса за влизане в страната.

Спираме често. Пътят е лош и на места крие опасности за автобуса, и без това раздрънкан. Една китайка заявява:

– Some busses are not OK. (Някои автобуси не са окей.)

Пакистанец отговаря мъдро:

– Every bus is OK! (Всеки автобус е окей!)

Модерната китайка не се предава:

– That’s you think. (Това трябва да е: Така мислите вие.)

В тези фрази се вижда различието в манталитета на китайци и пакистанци. Първите са изцяло във времето и сега се модернизират. Вторите са в ръцете на Аллах и каквото им прати, все е добро.

* * *

До ракхиотския мост отново следваме Инд, а после наемаме джип с шофьор за издигане до Тату по пътя за базовия лагер. Планината-убиец ме пуска в пазвата си. В очите на лудия старец, който ни докарва до селцето Тату, последно под Нанга Парбат, има див блясък и кротко презрение към смъртта. Пътят е с пет сантиметра по-широк от джипа „Вранглер“, реката е на сто метра под нас, а завоите са често повече от 180-градусови. Никога не бях изпитвал такъв панически страх, буквално висейки над пропастта и филмирайки.

В кротката вечер се захласвам по северната стена от Самодивските ливади, „Fairly Meadows“, един зелен оазис сред каменно-пясъчната пустош на Западните Хималаи. Мястото прилича на гигантска сцена, издигната високо в планината, за специалното зрелище, каквото предлага блестящата планина.

* * *

Каракорум. Нанга Парбат (Планината-убиец)!

Аднан и Вагар идват четвърт час след като съм се разположил на удобна пейка на моравата, пия чая си и гледам Нанга Парбат, който ме е посещавал в моите катерачни сънища. Найаве красавецът е смразяващ и ме полазват тръпки, като си помисля, че съм някъде в ледените му прегръдки.

Очертавам възможни маршрути по стената и после, когато картата с маршрутите е пред мен, виждам, че съм прокарал правилно логичния класически немски път, който стартира от Голямата морена под стената на 4500 м. От нея се тръгва наляво и нагоре по лек път, вероятно дълбоко заснежен, чиято особеност е, че е изложен на огромни лавини през няколко минути в този следобеден час. Вероятно се катери преди изгрева. Първи лагер трябва да е някъде на равно и безопасно място в района на скална чука вляво, на около 5300 м. Оттам нагоре се вижда огромен склон, на места леден, който е увенчан със седемхилядния връх Ракхиот на изток от главния връх. Лагер 2 и 3 трябва да са под и над този връх, на остроото било, което води към Сребърното плато (Източен гребен). На Сребърното плато се е разполагал лагер 4. Оттам са атакували върха и Херман Бул е успял пръв в самотната си атака през 1953 г., при която едва се връща жив. Нощното качване по това плато било сън найаве – то блести на лунната светлина като пейзаж от чужда планета.

* * *

Днес се изкачвам от Самодивска поляна на 3200 м до предния базов лагер по Ракхиотската стена на 4500 м. От Самодивска поляна първи тръгват пакистанският водач и клиентът му от Япония. После тръгвам аз – моите спътници дотук пакистанците Вагар и Аднан се отказват. Пътят в гората и по високия ръб на ледника е изключително приятен. Върхът се открива и скрива, като се виждат все по-ясно ледените му стени. Имам проблем с обувките и кожата ми над петите се е превърнала в болезнени мехури. Японецът ми дава лепенки и се спасявам (спасявам това изкачване).

Оглеждам Ракхиотската стена на тази ледена грамада. От предния базов лагер наляво и нагоре по маршрута ясно се вижда висящ ледник, от който се откъсват с трясък ледени блокове. Още преди това препятствие обаче трябва да се внимава за убийствения език на лавината, която се изсипва по централния кулоар на тази четирикилометрова стена.

Мисля си за двадесет и осемте живота, които са погубени на тази стена само преди първото изкачване от Херман Бул. Скоро излизам от гората и се движа по гол склон, а после по каменист ръб към морената на лагера. Застигам японца с неговия гид и се снимаме. Те ми казват, че са дотук, а аз продължавам.

Стигам на нивото на морената, 4500 м, но до нея ме дели дълбокият кулоар, от който тръгва ледникът. Оглеждам достъпната част от стената и усещам как дяволски ме привлича тя. Тук тази година няма никаква заявена експедиция. (Както ще разбера после, експедиции в

последните години тук не са идвали.) Снегът е още много и на практика изкачването е невъзможно. Но след месец навярно ще е възможно, а аз мога да поискам разрешение от пакистанското Министерство на туризма. Таксата е \$5000, а тази година е намалена. Разбира се, никога няма да тръгна сам. Но може би ще дойда тук отново. Гледам и дишам учестено – това е най-високата точка, на която съм това лято. Изкачената разлика във височините за днес е над 1200 м, а аз не съм аклиматизиран.

* * *

Западна (Диамирска) страна на Нанга Парбат.

Спускам се в ниското, до реката Инд, разделям се с Аднан и Вагар, те едва ме пускат сам. Хващам на стоп шарен автобус и се намествам сред пакистанците, звучи сърцераздирателна песен.

Чилас – майко мила! Тук не се мярка западен турист. Озовавам се на миризливо място, заобиколен от бараки, пушеци и брадати физиономии. Стотици чифта черни очи ме пронизват. Тръгвам с огромна раница на гръб да търся батерии, вода, храна и хотел (или автобус към Бунар Дас). Трябва да обменя и валута. Хотелът представлява съборетина с вид на обор, в единственото помещение на който вече е настанен доста народ. Седят на легла с мръсни чаршафи, постлани направо на земята. Връщам се към автобусната спирка, сядам в малък ресторант на пепси-кола и чакам да се изпекат шишчетата, които си поръчах. Тук единственото привлекателно нещо са тези шишчета – ароматни и евтини, както и плоските хлебчета *чапати*. Заговарям двама-трима за чейндж по липса на следи от банка или чейнджбюро. Човекът отива някъде, после се връща и купува моите \$50 за по Rs57 или общо 2850 рупии. Търся храна, вода и превоз за Бунар Дас, трябва да се махна от това място.

Наобикалят ме с лепкаво и заплашително любопитство. Минава ми мисълта, че мястото никак не е подходящо, за да остана тук. Питат ме:

– Are you American? (Американец ли си?)

– No, I am Bulgarian. (Не, българин съм.)

– Where is Bulgaria? (Къде е България?)

– Eastern Europe, Turkey, Greece, Yugoslavia, Rumania.

– Are you alone? (Сам ли си?)

– Yes, I am. (Да, сам съм.) – Споглеждане в групата.

– Are you Christian? (Християнин ли си?)

– I am Christian, but I study Buddhism. I respect Islamic people. There is many Muslims in my country. (Християнин съм, но изучавам будизма. Уважавам мюсюлманите. Има много мюсюлмани в моята страна.)

– Osama?

– What Osama?

– Osama Ben Laden?

– What Osama Ben Laden?

– What do you think? Good man? (Какво мислиш? Добър човек?)

– No. He is a monster, he killed 5000 people! (Не. Той е чудовище, той уби 5000 души!)

– Yes, but Americans! (Да, но американци!)

Този разговор се води в следния вид: аз стоя в центъра, а около мен са се струпали шест-седем млади брадати пакистанци със сиви роби и черни смачкани плетени шапки. Репликите се подават отвсякъде, а аз отговарям. Прилича на разпит.

Предпазливо се изтеглям от обръча. Все пак не мога да отговарям за Америка пред ислямския свят, а някой американец щеше да напълни гащите. Купувам чапати, шишчета и някаква съмнителна бутилка минерална вода. Сега пък няма превоз, а такситата искат около \$30 до Бунар Дас. Започват да ме навиват, а най-общителният (Совал) се представя за планински водач и срещу такса от 1000 рупии на ден можел да ме заведе до базовия лагер на Диамирската стена и вероятно до седлото, което съединява западната и южната страна. Натъпкваме се, а шофьорът пуска в моя чест невероятна чалга.

* * *

Диамирска долина – към западната стена на Нанга Парбат.

Младият хунза се движи пъргаво и скача като коза по каменната пътека, която се издига все по-нависоко и е изсечена в отвесни скали. Слънцето ме разтапя, губя сили и ритъм, моят носач ме изчаква. Кога ще се измъкна от тази пещ?

Пейзажът ми напомня пустинни картини на Салвадор Дали, изкачването е въздушно, устата ми съхне и мозъкът ми ври. На едно място скалата отдясно е влажна и я ближа като коза, а на друго място пресичаме кално поточе и се просваме да пием. След няколко часа небето се разширява и сякаш излизаме от пещ, но не би. Показват се първите къщурки, а после отново нагоре. Това трябва да е Зангот, след това село идва разклонението и надясно е долина за към Мазено Пас.

Диамирската долина е дяволска пещ, в която се пъхаш и се катериш по едната ѝ стена към изхода горе. Пътеката се вие стръмна и плътно по стената, някъде укрепена с подпори, а на други места сечена в скалата като на рисуваните приказки.

Хунзата е неуморен и не иска да спираме тук. По-нагоре, при разклона, наистина е практично. Момчето за пореден път ме кани с няколко английски думи и жестове в дома си още по-нагоре за вечеря и нощувка, а утре ще се върнем до разклона и потегляме надясно, но аз упорито отказвам – това е твърде голямо губене на височина и време.

Лепна от пот и съм смъртно уморен, копнея да бивакувам на поляна край вода, да се изкъпя и да си почина. Храна си имам. Настоявам да спра на място с малка полянка, но ненапрасно носачът ме предупреждава, че това е собственост. Мястото е оградено с бодлив плет, а от другата страна е стръмен склон. До него има *водопадче с чиста вода!* Няма сила, която да ме отлепи оттук. Хвърлям раницата и се събличам. Отивам до водопадчето и се подлагам на струите му. Няма по-голямо щастие на земята!

* * *

Примамва ме постройка високо горе на около 200 м, която сякаш е кацнала на площадка. Целта ми тук е Мазено Пас на 6000 м., превал между Диамирската и Рупалската стена. Ако утре тръгна надолу с носача си, за да изкачим премката, няма да видя никога стената оттук и няма да съм стигнал до базовия лагер.

Запъплям с остатъка от силите си нагоре по изключително стръмен терен. Отнема ми двайсет минути да стигна до постройката – кирпичена голяма „къща“, която се оказва начало на цяла махала или по тукашните представи – село. Домовете са разположени на малки тераси на различни нива. Това са хунзите, известни у нас само на любителите на високопланинския алпинизъм, нещо като шерпите в Непал.

Високо горе и напред блести грамадата на Диамирската стена. Тя е по-висока и по-тясна от Ракхиотската и има формата на фуния, увенчана с остър гребен. Стената е осветена от слънцето в този час и по нея тръгва лавина. Гледам я като омагьосан. Тук е 3100 м, а базовият лагер под стената е някъде на 4400 м. Бяла, много заснежена, неприветлива, опасна, трудна, смъртоносна. Райнхолд Меснер три пъти е идвал тук и се е настройвал да изкачи стената сам, успял е. Трябва да е бил бог.

Плискам се и се трия поне петнадесет минути, докато измръзвам от студената вода... После се появява носачът с още един пакистанец, с брада, който се представя за негов брат – Абдула.

Той проговаря на английски. Обяснява ми, че не мога да бивакувам тук.

– Това е Пакистан. Всичко може да се случи. Има кражби, нападения, убийства. Трябва да дойдеш с нас вкъщи, аз съм брат на твоя носач.

Мърдане няма... Стигаме до къщата им, където са струпани още няколко души. Къщата, разбира се, е на земята, с едно помещение, с огнище вътре, с плосък намазан с черна смола покрив, посипан с пясък. От него стърчи тръба – импровизираният комин. Разговорът е за моята цел тук, изненадват се, че съм сам, „o, one member!“.

* * *

На следващия ден се спускам надолу към Бунар Дас, по същата пътека, отказвам се и не мога да остана повече тук. Хората са прилепчиви и не могат да ми помогнат в изкачване до 6000.

Автобусчето за Гилгит е пълно. Прескачам седалките и се намествам отзад. Местата са увеличени докъм 16, но на практика неограничени. С всяка следваща спирка пътниците се увеличават, стълбичката отзад се пълни, пълни се и багажникът горе! Селянин с козата си е приет на стълбата, след като връзват животинчето горе на багажника. До мен седят старец, мъж, жена и бебе. Бебето плаче и повръща. Аз едва дишам. Моята раница е също горе и ми е проблем да си кажа паспортните данни, когато стигаме Ракхиотския мост. Чукаат по стъклото, забелязвайки, че съм чужденец. Проверката на военните изисква да си напишеш имената и данните в огромна мазна тетрадка.

* * *

Дубай – летище.

Тук виждам много хора от цял свят със сходно поведение: учтиви, меки, толерантни, отстъпчиви, скромни и дистанцирани. Можеш да заговориш всеки и никой няма да те пренебрегне. Но няма да завържеш приятелство, няма да седнеш на чашка. (Тук алкохол не се сервира.) Дрема на дивана и ми се привижда...

Напредвам към гребена нагоре по замръзнал сняг в дясната част на Диамирската стена. Вървя леко и обувките ми с котки оставят само леки драскотини и дупки. Небето е тъмносиньо, въздухът – кристално ясен, а снегът – девственобял.

Черният гребен е вече на метри пред мен. Тогава виждам на гребена фигурата на Абдула – хунзата, който знаеше всичко. Прави ми знак с ръка да отида при него. Аз се изкачвам, а той ми казва: „Ето тук можеш да опънеш палатката си. Никой няма да те безпокои.“ Аз бъркам в раницата и о – ужас, нямам палатка! Хунзата подновява прекъснатата си молитва към Аллах и забива чело. Аз загубвам вкус към изкачването, мечтата ми за върха се изпарява, а тялото ми натежава. Чудя се какво, по дяволите, правя тук. Поемам тежко по склона с последни сили.

Тук не само фантазии, а и халюцинации ще получиш! Почти денонощие съм на това летище. Самолетът от Дубай за Истанбул закъснява.

* * *

В София съм и си купувам вестници. Картинката е позната: води се поредният дебат и се вихри поредният скандал. Каква глъчка, каква лудница!

* * *

Сънувам:

Мястото е чуждо и неизвестно – нито поле, нито планина. Никакво място, но е на земята. Небето е мрачно.

Място на среща.

Японецът е пръв. След него идва американецът. Немецът разцепва секундата. Китаецът дотърчава запъхтян и се изплюва. Българинът се довлича с ръце в джобове и кима на останалите.

Американецът се представя и пита останалите:

– Where do you come from?

И тогава светкавица блясва в небето. Японецът се обръща с гръб и се свива. Китаецът се извързва, ругае шумно и се изхрчва. Американецът казва: „Shit!“, а германецът просъсква: „Schaise!“ Руснакът нищо не казва, нито прав, защото го няма още. Българинът прави кисела физиономия, пъха си ръцете в джобовете и казва: „Нещастници!“, но не уточнява кого има предвид...

Ако американец стигне края на света и срещне случайно Бог, бродещ там, за да си вземе нещо забравено, ще го попита непременно:

– Where do you come from?

Наистина, откъде идваме? И накъде отиваме? И кое е мястото, на което сме се озовали?

Япония е на изток от Изтока, но и на запад от Запада. България пък е на изток от Запада и на запад от Изтока. То като погледнеш, на кълбото няма нито изток, нито запад. Някои японци

наследяват вярата в обещаваната от Амида чиста земя. Някои българи вярват, че Бог ни симпатизира. Но никой не знае за какво става въпрос.

А аз продължавам да скитам насам-натам и да драскам на хартия следите от стъпките си по тази вълшебна земя.